

SPOR AF TID, ANTROPOLOGISKE

af OLE HØIRIS

BOGANMELDELSE

*Ann Ostenfeld-Rosenthal &
Jeanett Bjonness (redaktører):*

*Spor af tid, antropologiske perspektiver.
Occasional Papers, Department of
Ethnography and Social Anthropology.*

167 sider, 149,- kr.

Etnografisk Afdeling, Moesgård.

Dansk Etnografisk Forenings årsmøde den 7. og 8. april 2000 handlede om Tid, inspireret af, at årtusindskiftet generelt satte fokus på dette fænomen. Dette blev formuleret i en række spørgsmål til oplægsholderne: Hvad betyder 'tid' for etnografens arbejde? Hvilken betydning har det, at feltarbejder ikke længere varer i årevis, og at langsommeligheden måske er ved at forsvinde? Hvilken rolle spiller i det hele taget tid i og for etnografien? Hvilke typer af tidsopfattelser giver det overhovedet mening at tale om? Et generelt svar er, at 'tid' aldrig er alene. Tid er altid forbundet med noget andet, og som det fremgår af bogen, er mulighederne næsten uendelige. I den sociale sektor, som Jeanett Bjonness kort er inde på i sit forord, er det systemets kontrol over klienters fremtid, der er i fokus.

I sit korte forord, som er et uddrag af det foredrag, hun indledte mødet med, udvikler Jeanett Bjonness det specielle perspektiv, antropologien kan anlægge på tiden. Og her er så den anden årsag til at forholde sig til 'tid' på

det etnografiske landsmøde, nemlig tid som metode, det vil sige tiden - den lange tid - til fordybelse i feltet, det vi fremstiller som forskellen på os og alle de andre overfladiske feltarbejdere. Og endelig er der tiden til formidling, hvor antropologen står mellem dilemmaet om det faglige krav om et indholdsmæssigt kvalitativt svar, ikke mindst på grund af vort ansvar over for feltens mennesker, og mediernes krav om svarets tidsmæssige form med udsagn af ikke over 10 sekunders varighed eller 15-20 linier (som f.eks. i mange tilfælde i Gyldendals Den Store Danske Encyklopædi).

At spørge til tid er at spørge til det, tiden ordner, eller til dem, der ordner ved hjælp af tid. Derfor er indlæggene i bogen også meget forskellige, idet forfatterne nok har givet sig tid til at skrive nogle gode artikler, men i flere tilfælde mere har brugt tid som indgang til at fordybe sig i det, de har noget at ville sige om, end at tage sig tid til at holde 'tid' som et centrale fokus.

Ida Nicolaisen indleder med be-

PERSPEKTIVER

handlingen af tid på to niveauer, brugen af tid som ordningsprincip i antropologien, og tiden som ordningsprincip hos Punan Bah i Sarawak. Evolutionsteoriene brugte et lineært tidsbegreb som en oversættelse af rumlig variation, mens systemanalyser som strukturfunktionalismen analytisk satte systemernes reproduktion uden for kronologisk tid og for nogles vedkommende ind i sociale og rumlige tider. Også Punan Bah har forskellige tidsbegreber. Ligesom de substantivistiske antropologer for mange år siden skabte et begreb om økonomiske sfærer, der analytisk kunne begrænse markedsökonomiens skadelige virkning på samfundet, placerer også Punan Bah ifølge Ida Nicolaisen den moderne, lineære tid i afgrænsede, moderne områder såsom skole, lønarbejde og kampen for at bevare jorden og ressourcerne. Ellers markerer Punan Bah tiden i andre systemer såsom henvisning til markante begivenheder eller ledere, slægtens genealogi eller en persons udviklingstrin. Men kernen i Punan Bahs tidsopfattelse er - set ud fra vor kronologiske tidsopfattelse - en stadig occilation

såsom dag-nat, regntid-tørtid og liv-død, det sidste i form af reinkarnation, hvad der igen afføder en slags sammensmeltning mellem nutid og fortid i myterne. Det spændende ved Ida Nicolaisens sammenstilling af de to hovedtemaer er således, at Punan Bahs og antropologiens anvendelse af tid ikke er så forskellig, som man først skulle tro. Det med at lade fortid og nutid smelte sammen i myterne er vel ikke så forskellig fra at lade fortid og nutid smelte sammen i evolutionstænkningens fortidiggørelse af samtidige samfund.

I senmodernismen er tiden den ramme, det reflektive individ skaber, udvikler og udfolder sine identiteter i. Vi er den måde, vi bruger tiden på, og vi er selv ansvarlige for vor egen biografi. Dette er baggrunden for Torsten Kolinds undersøgelse af straffefangens opfattelse af tid og straf, som igen danner baggrund for, at en del af straffen ligger i, at man i fængslet er frataget muligheden for at skabe sin egen biografi. Især rammes de indsatte af to forhold: at alle handlinger sker i forhold til samme autoritet, hvor-

for man ikke kan veksle mellem identiteter, som man kan det uden for fængslet, og at fængselsvæsnet skaber en parallel biografi i form af "sagen", som man ingen indflydelse har på. De indsatte oplever her, at man objektiveres og mister ansvaret for sin egen biografi, selv om man er ansvarlig for den. Når man fratages tiden, fratages man skabelsen af sin egen biografi, så derfor er det tabet af tiden og ikke indskrænkningen af den rumlige frihed, de indsatte føler som en straf.

Fra fratagelse af tid og identitet skifter fokus med Hilde Lidéns indlæg om "Barn, hverdagsliv og erfaringer av tid" til internaliseringen af tid som en tilværelsesordningsfaktor og dermed en del af identiteten hos børn. Med udgangspunkt i en undersøgelse af børn i Oslo-området vises det, hvordan tid og aktiviteter forholder sig til hinanden, samt hvordan børnene opfatter tid i de forskellige rum, de gennem hverdagen passerer igennem. Ligeledes markeres det, at globaliseringen har medført, at flere kulturelt eller socialt forskellige tidsformer nu fungerer geografisk tæt på

hinanden, hvad der giver mulighed for at skifte rundt mellem de forskellige tidskonstruktioner.

I Morten Axel Pedersens artikel er humor generelt og humoren hos darxad i Mongoliet specielt det centrale emne for analysen. Morten Pedersen finder humoren analog til shamanismen, idet begge fænomener omgås tiden rituelt og konstant skaber nyt ud fra givne materialer, altså en slags bricoleur. Humor defineres i denne sammenhæng som resultatet af sammensætningen mellem to ellers inkongruente referencerammer, og her kan tid også være på spil, f.eks. ved at pointen ophæver den tid, en fortælling tilsyneladende har uspilllet sig i. I den konkrete analyse eller eksistentielle del vises det, hvorledes omgangen med fortiden kan udspille sig i en modsætning mellem humorisering, tragedisering og ligegyldighed. Artiklen har måske ikke så meget med tid at gøre, men er i øvrigt en spændende og meget strukturalistisk inspireret analyse af humor, noget der ikke har haft nogen central placering i antropologien.

Cecilie Rubows indlæg handler om forholdet mellem de kirkelige ritualers enhed og det de kristnes fortolknings mangfoldighed, og igen er 'tid' ikke lige det, der er i centrum i denne ellers også meget interessante analyse. Forskellige tolkninger af bibelske tekster, det at placere dem genremæssigt forskelligt, er blandt andet at op-

fatte dem som enten historiske kilder, som eksakt beskriver fortiden og bestemmer nutiden og fremtiden, således som tiden mellem skabelsen og evigheden er fastlagt, eller som myter eller mytisk udtryk for evige sandheder, hvorved myternes udsagnskraft for livet i dag kommer i centrum. Denne genremæssige forskel kan ses som en forskel mellem lineær og cyklisk tid, de to former for tid, mennesket ifølge Edmund Leach altid har forsøgt at forene. Det er ifølge Cecilie Rubow denne forening, der sker i hverdagssprogets formulering af troen, idet denne fremstilles som et mønster i bevægelse og derved også som en ramme eller et rum for flere tider og tidsformer. Hverdagens trosforestillinger kan således fremstilles som en artikulation af diskurser og genrer, som forudsætter hinanden og udspiller sig i forhold til hinanden. Og i forhold til det, skabes en sammenhæng ved ritualer, som er fastlagte handlingsforløb, alle underkaster sig, idet de mange forskellige fortolkninger ligger uden for ritualets gennemførelse. På den måde skabes en kollektiv sammenhæng inden for kirkens gøren, samtidig med at meningene brydes i fortolkningerne af troen.

Karen Lisa Goldschmidt Salamon har undersøgt ledelsesformer i centrum af den kapitalistiske økonomi, hvor tid er en helt central faktor i reproduktionen. Hun viser, hvordan de forestillinger om tidslighed, som New Traditi-

ons in Business, en slags New Age ledelsesfilosofi, har, kan findes i samtidens managementpraksis. I den moderne økonomi er tiden den helt centrale faktor, idet den tid, der nedlægges i et produkt, af konkurrencehensyn skal minimeres mest muligt, og idet en præcis timing af markedsføring af et produkt er afgørende for dets salgssucces. Gennem en præsentation af bud på den nyere, åndelige ledelsesteoris fremstilling af menneskets omgang med tiden vises det, at denne metaforisk afspejler det senmoderne forhold, at tid ikke længere er en ydre ramme for aktivitet, men er internaliseret som en hastigheds- og fleksibilitetskompetence og et stressmanagement. Tid er således blevet en selvadministration, der skal optimere kroppens og åndens produktivitet i en konstant forandringsproces, og dette afspejler New Age inspirerede tænkere med deres ideer om selvets åndelige, psykologisk vækst.

Richard Jenkins afslutter bogen med en behandling af noget, som meget tit glemmes i hverdagsantropologien, og som også ofte ligger på kanten af det farlige, menneskets natur. Til forskel fra det universelt menneskelige, hvor afvigelser kan begrundes i eksterne forhold, er afvigelser i forhold til menneskets natur en afvigelse fra at være fuldt menneskelig. Så farligt er det dog ikke hos Jenkins, og man kan også mene, at det er befriende igen at se en filosoferende antropologi, der har an-

tropo-logos (læren om mennesket) som sit mål. Jenkins spørgsmål er, hvordan hverdagslivets trykke trivialitet kan foregå i en verden, hvor nu'et og jeg'et forsvinder, når man forsøger at indfange det. Før et nu kan indfanges er det allerede blevet fortid, og før da, var det fremtid. Det samme gælder jeg'et i den fremstilling heraf, Herbert Mead har givet. Når jeg'et fanges er det allerede blevet til en del af mig'et. Jenkins idé er så, at begge dele stabiliseres ved at kontekstualiseres i fastere, stabile, men ikke statiske rammer i form af sprog, givne interpersonelle rammer, de fysiske og infrastrukturelle omgivelser og bestemte identificerede individer. Analogt hertil er identifikationsprocessen, hvor identiteten er kontekstualiseret i et stabilt, men ikke statisk environment, hvorved identifikationen og identiteten stabiliseres. Og det er denne stabilisering, der i en konstant foranderlig verden giver os en anvendelig her-og-nu fornemmelse, som tillader os at leve et almindeligt hverdagsliv. Og den menneskelige natur - ja det er ifølge Jenkins menneskets natur at tidsliggøre verden, hvad der kan ske på utallige måder, og dette hviler igen på, at selvet og identifikation er menneskelige fænomener som forudsætter tid, og som er specielle for vor arts natur.

en eller anden forstand enten foregår i eller kan analyseres som foregående i tid, er der ikke noget, som ligger uden for emnet. Antropologien har muligvis et særligt forhold til tid, fordi den for det første siden oldtiden har forsøgt at forene rum og tid, således at det ene var et udtryk for det andet. Periferien er fortid, centeret er nutid og dermed periferiens fremtid. For det andet har antropologien ligeledes siden oldtiden forsøgt at ophæve tiden ved sine systemanalyser eller -konstruktioner både af mennesket selv og af den kontekst, mennesket indgår i. Og for det tredje er antropologiens forsøg på at ordne verden i en kronologisk tid næsten altid endt i et kaos af historiske former, som ikke har repræsenteret andet end sig selv. "Spor af Tid" giver nogle gode og varierede indgange til at tænke videre over tidens analytiske placering i antropologien, så den er en virkelig god begyndelse på det, man med rygteksen *Occupational Papers* nr. 1 lover skal blive en serie af tematiske publikationer fra Afdeling for Etnografi og Socialantropologi på Aarhus Universitet. ■

Ole Høiris.

I denne bog kommer man således meget langt omkring ved at stille 'tid' som problem. Da alt i